

что является важной нормой в контексте Болонского процесса [4].

На основе обобщения составляющих педагогической культуры и содержания основных ее компонентов можем выделить показатели сформированности высокого уровня педагогической культуры преподавателя: гуманистически-педагогическая позиция в отношении учащихся, студентов, способность быть воспитателем; психолого-педагогическая компетентность и развитое педагогическое мышление; образованность в сфере преподаваемой дисциплины и овладение современными педагогическими технологиями; опыт творческой педагогической деятельности, умение обосновывать собственную педагогическую деятельность как систему, способность разработать авторский образовательный проект; культура профессиональной подготовки, способ саморазвития, умение саморегуляции собственной деятельности, культура общения [4].

Таким образом, проведенное исследование дает основания сделать вывод, что каждый из перечисленных компонентов профессионально-педагогической

культуры является важным в условиях европейской интеграции образования. Практика показывает, что технологическому компоненту уделяется большее внимание, тогда как аксеологический и личностно-творческий реализуются от случая к случаю. Следствием такой ситуации становится неоднозначное восприятие отечественными педагогами интеграции Украины в европейское пространство высшего образования, нечеткое осознание реальной необходимости приближения национального педагогического образования к лучшим европейским образцам [2].

В контексте нашего исследования констатируем, что формированию профессионально-педагогической культуры будут способствовать разнообразные виды работ, в частности: психолого-педагогический тренинг направленный на формирование коммуникативной культуры у будущих учителей, педагогический кружок по изучению передового педагогического опыта, студенческое научное общество, проблемные группы, педагогическая экспедиция, защита творческих работ, самостоятельная работа студентов и др.

ЛИТЕРАТУРА

1. Андрущенко В.П. Педагогічні вимоги до Болонського процесу: Болонський процес: тенденції, проблеми, перспективи / Укл. В.П. Бех, Ю.Л. Маліновський / за ред. акад. В.П. Андрущенко. – К. : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2004. – 221 с.

2. Болубаш Я.Я. Болонський процес: подолання стереотипів / Болонський процес: тенденції, проблеми, перспективи / Укл. В.П. Бех, Ю.Л. Маліновський: за ред. акад. В.П. Андрущенко. – К. : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2009. – 221 с.

3. Зязюн І. Естетична регуляція ціннісної свідомості / І. Зязюн // Вища освіта України. – 2005. – № 3. – С. 5-11.

4. Исаев И. Профессионально-педагогическая культура преподавателя / И. Исаев. – М. : Изд. центр "Академия", 2002. – 208 с.

5. Лисенко Н.В. Самостійна робота студентів у процесі впровадження кредитно-модульної системи оцінювання знань / Н.В. Лисенко // Педагогічний дискурс: Зб. наук. праць. Вип. 1. – Хмельницький: ХГПА, 2007. – С. 89-92.

Подано до редакції 20.03.13

УДК 378.147:72

О. О. Кайдановська

МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ОБРАЗОТВОРЧОЇ ГРАМОТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО АРХІТЕКТОРА

В статті розглянуто проблему формування образотворчої грамотності студента-архітектора, обґрунтовано сукупність новітніх педагогічних методів викладання мистецьких та проектних дисциплін.

Ключові слова: образотворча грамотність, композиція, проблемні методи.

Постановка проблеми. Сучасна парадигма гуманізації вищої професійної освіти спрямовує навчально-виховний процес на всебічний розвиток особистості студента, створення умов для творчої самореалізації та самовизначення кожного. У фаховій підготовці архітектора актуалізуються цілі виховання сучасного фахівця, який має цілісне світобачення та високу естетичну культуру, здатний творчо вирішувати соціально-культурні задачі та демонструє високий рівень професійної компетентності.

На основі аналізу історичної, наукової літерату-

ри, документальних положень і практики архітектурної освіти, робимо висновок, що якість підготовки фахівців залежить від міцної образотворчої бази, заснованої на систематизованих знаннях з історії та теорії мистецтва та архітектури, грамотному використанні законів композиції, уміннях візуального професійного спілкування, практичних навичках графічної роботи, що у сумі складає *образотворчу грамотність студента-архітектора*.

Мета статті – обґрунтувати систему методів формування образотворчої грамотності майбутніх архі-

текторів, окреслити шляхи їх практичної реалізації в навчально-виховному процесі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми професійної підготовки архітектора розглядалися у дослідженнях вітчизняних науковців і педагогів А. Кащенко, С. Нікуленко, І. Фомін, А. Чебикін, І. Шпара, С.Шубович. У сучасній архітектурній педагогіці існує певна розмежованість наукових позицій за напрямками графічної (К.Зайцев, Л.Зорін, В.Єжов, Б. Карєв, О.Максимов), композиційної (О.Іконніков, В. Кринський, Д.Мелодинський, О.Степанов, О.Тіц), проектної (Б.Бархін, М.Кузнєцова, В.Шимко) та історико-теоретичної (Г.Лебедева, Т.Казанцева, Г. Шевцова) складових професійної підготовки.

Слід відмітити, що методика викладання образотворчих дисциплін в архітектурній сфері недостатньо мірою використовує досвід мистецької освіти (Г.Падалка, О.Рудницька, О.Шевнюк, О.Щолокова) та прогресивні тенденції вищої професійної школи: системно-синергетичну концепцію (В.Аршинов, В. Буданов, В.Цикін); технології проблемного (П. Гальперін, В.Давидов, Д.Ельконін), особистісно-орієнтованого навчання (Г.Балл, І.Бех, О. Бондаревська, І.Зязюн, В.Рибалка, В.Роменець, І.Якиманська); принцип інтеграції знань (І.Козловська, Л.Кондрацька, Т. Рейзенкінд, М.Сова, В.Шейко).

Питання формування художньої грамоти здавна досліджувались у педагогіці мистецтва (Г.Беда, Е. Белютін, Б.Неменський, М.Кириченко, В.Кузін, М.Ростовцев), однак, у архітектурній освіті не складено цілісної системи викладання мистецьких дисциплін, яка б забезпечувала належний рівень образотворчої грамотності студентів, готуючи їх до професійної творчості.

Результати дослідження. Значною мірою образотворча грамотність студента формується академічними методами натурального рисунку [2; 5], що сприяє поетапному опануванню графічних технік, оволодінню способами передачі реального світу в інтерпретованому образі. Поряд із класичними, все актуальнішими стають творчі методи, орієнтовані на розвиток просторового та образного мислення студента у рисунку за уявленням, по пам'яті та за уявою композицій із геометричних тіл, інтер'єрів та екстер'єрів будівель, архітектурних фантазій [1; 3]. Оскільки комплекс мистецьких дисциплін побудований на спільних категоріях (лінія, колір, простір, об'єм та ін.), то образотворча грамотність студентів складається через багаторазове вирішення подібних проблемних задач на більш високому рівні узагальнення.

Виділимо наскрізні теми практичної образотворчої підготовки:

1. *Композиційна організація площини (простору).*

2. *Виявлення об'ємно-просторової структури форм графічними засобами:*

- перспективна побудова зображення;
- передача тональних та колірних відношень.

3. *Образна організація композиційного рішення.*

Відповідно цим основним тематичним напрямкам ми спрямовуємо методику виховання образотвор-

чої грамотності на вирішення окреслених задач, об'єднуючи їх у комплекс **методів проблемного навчання**, які забезпечують переведення традиційно репродуктивного характеру художньої підготовки на більш творчі рівні пізнавальної діяльності (рис. 1).

Основоположним визнаємо **композиційно-пошуковий метод**, який є універсальним механізмом досягнення естетичної гармонії площинного зображення, об'ємно-просторової та архітектурної композиції. Надалі композиційна грамотність автора є умовою позитивної оцінки якості архітектурного рішення. На перших етапах студенти вчать бачити складну форму як суму простих геометричних першоелементів, набувають умінь аналізувати різноманітні об'ємні форми, компоувати зображення у форматі [3]. У подальшому робота спрямовується на розвиток умінь практичного застосування знань у створенні художніх і архітектурних композицій за принципами гармонії, у візуальній фіксації геометричних характеристик зображуваного архітектурного простору.

Метод композиційного пошуку оперує універсальними категоріями естетики та інтегрованими поняттями (стиль, лінія, колір, ритм, контраст, масштаб), що уможливорює трансформацію образотворчих знань, набутих у курсі рисунку та живопису, у площину архітектурної творчості та позитивно впливає на розвиток професійного мислення майбутнього зодчого.

Опанування основних правил та понять формальної композиції практично реалізується через моделювання конкретних проблемних ситуацій, наприклад:

- "*цілісність композиції*" як засвоєння універсального правила художньої та архітектурної творчості через аналіз власних робіт з натурального рисунку, оцінку проектних ескізів та зображень архітектурних форм;

- "*композиційна рівновага*" як досягнення візуальної гармонії мас елементів спочатку у компоувці зображення на площині, потім у структурній організації площини та простору, у внутрішній динаміці художнього образу архітектури;

- "*пропорції*" як винайдення гармонійних співвідношень всіх параметрів форми за допомогою інтуїтивного візування та математичного моделювання композиційних схем.

Перспективним є збільшення проблемності академічних завдань з рисунку та живопису, які доцільно доповнювати декоративними роботами тієї ж тематики у поєднанні класичних та формальних методів композиції. Студентам пропонується передати натурний об'єкт, використовуючи один із графічних засобів, надалі, за результатами композиційного аналізу натурної зарисовки, обираються провідні прийоми (протиставлення центра і периферії, модульне членування формату, рівновага чорних і білих плям, ритмічність елементів тощо), що фіксується у формальній композиційній схемі. Складність завдань зростає від зображення окремих предметів до портрету та пейзажу, результатом є формування навичок аналітичного сприймання природи, досвіду свідомого й грамотного використання прийомів композиції у графічній та

проектній творчості студента (рис. 2). Згідно цьому, всі завдання з образотворчих дисциплін та архітектурного проектування оцінюються у першу чергу за критеріями композиційної образотворчої грамотності: оптимальність розміщення зображення у форма-

ті; співвідношення параметрів маси та елементів форми; чіткість виявлення композиційних закономірностей; цілісність і закінченість форми, її структурованість, тектонічність і системність.

ОБРАЗОТВОРЧА ГРАМОТНІСТЬ: РИСУНОК, ЖИВОПИС

Рис. 1 Формування образотворчої грамотності у завданнях з рисунку та живопису

ОБРАЗОТВОРЧА ГРАМОТНІСТЬ: ЕСКИЗ, ПРОЕКТ, АРХІТЕКТУРНА ГРАФІКА

Рис. 2. Вплив образотворчої грамотності на архітектурну графіку студента.

зображенні, вчить студентів прийомам та засобам конструктивного мислення, формує інтерес до художньої діяльності. У рисунку це вияв внутрішньої логіки побудови форми предмету, показ стійких зв'язків її елементів у певному каркасі, який становить основу форми [2]. Проблемні задачі на аналітичне вивчення об'ємно-просторової структури форми можуть мати варіативне змістове наповнення: *конструктивне формотворення*, що передбачає побудову просторової логічної структури простих і складних форм, починаючи із вивчення простих геометричних фігур куба, циліндра, кулі, послідовно опановуючи більш складні форми предметів побуту, фігури людини, архітектурних деталей та споруд; *пошук закономірностей просторового поєднання форм*, вивчення і виявлення головних конструктивних вузлів та осей, проєкційних систем, підґрунтям чого є знання нарисної геометрії; *динамічне формотворення* як радикальна зміна форми за допомогою різноманітних прийомів передачі руху, психологічне акцентування логіки поєднання елементів у виділенні характерних закономірностей (статичність, динамічність, пластичність); *біоніка* – формотворення на основі вивчення природних об'єктів; *вивчення взаємозв'язку конструктивних, функціональних і образних особливостей* архітектурної композиції; *вивчення взаємозв'язку гармонійності форми та її фізичних параметрів* (стиснення, розподіл напруги й маси).

Особливого значення конструктивний метод набуває у зображенні архітектурних форм (інтер'єрів, екстер'єрів), вирішуючи такі проблемні задачі: відображати тектонічні закономірності реальної архітектури; виявляти масштаб та пропорції архітектурних споруд у адекватних прийомах зображення їх на площині; враховувати залежність стилевих характеристик та умовність узагальненої передачі об'єму, простору; демонструвати відповідність графічних засобів професійним задачам архітектурного рисунку. Сумарні *критерії конструктивної образотворчої грамотності* студентів складають: візуалізація об'ємних характеристик об'єкту; виявлення структурно-конструктивної організації форми; аналітичний характер графічної техніки.

Особливостями реалізації конструктивного методу є послідовність постановки і вирішення низки проблемних задач щодо грамотної перспективної побудови, тональної та колірної організації композиції. Так, педагогічна установка на вирішення проблеми *перспективної побудови форм* реалізує важливу тезу, що грамотне зображення об'єктів за законами перспективи є наявним показником професійної художньої культури студента, умінь свідомого і раціонального ведення рисунку. Основою осягання правил перспективної побудови архітектурного і предметного середовища є виховання умінь бачити просторові співвідношення та пропорції об'єктів шляхом натурних зарисовок та графічного аналізу перспективних закономірностей оптичної зміни параметрів форми. У зо-

браженні простору в перспективі важливими моментами слугують: вибір рівня горизонту й точки зору, визначення положення проєкційної площини; фіксація точок сходу; визначення висоти об'єкту, пропорційне членування форм. Вимога щодо дотримання правил перспективи у створенні будь-якого зображення привчатиме студентів до норм професійної візуальної культури, виховуватиме уважність та необхідні професійні графічні уміння у виконанні рисунків з натури та за уявою.

Грамотна перспективна побудова невід'ємно поєднана із загальною композицією рисунку – виявленням плановості та просторових взаємовідношень зображуваних об'єктів. Вивчення законів лінійної та повітряної перспективи краще проводити на простих геометричних тілах, уподібнюючи ним всі складні природні та архітектурні форми. Для кращого розуміння просторової ситуації студентам рекомендується поряд із рисунком реальної картини наводити ортогональну схему розташування предметів у плані, що дозволить виключити "змальовування" предметів. Найбільш важливо це у зображенні інтер'єру та екстер'єру у поетапному вирішенні задач: вибір точки зору; обрання типу перспективної композиції (фронтальна, кутова, сферична); окреслення пропорцій, конструктивна та перспективна побудова форм; тональна передача глибини простору. *Критерії перспективної образотворчої грамотності*: дотримання правил лінійної перспективи у зображенні; передача ієрархії просторових планів; вирішення повітряної перспективи засобами ліній, тону та кольору.

Продовжує вирішення проблемних задач конструктивного рисунку педагогічна установка на грамотне *тональне моделювання*, що привчає студентів дотримуватись загальних закономірностей графічної передачі реальності об'ємних форм у зображенні засобами відтінків світла й тіні [1; 2]. Методика опанування тонального рисунку може спиратись на *алгоритмічні прийоми* виконання завдань, які дадуть змогу максимально ефективно передати всі якості тривимірного об'єму на площині зображення. Основною умовою є логічне сприйняття натури студентами, що передбачає свідоме виявлення площин, розвернутих до джерела освітлення та площин, відвернутих від нього (зони світла і тіні). Подальші дії полягають у визначенні зон різної міри освітленості, падаючих тіней, моделюванні контрастних тональних відношень у зоні більшої освітленості та нюансного тону у зонах малого світла та власної тіні. Результатом алгоритмічного аналізу предметної ситуації є виокремлення чотирьох позицій тонального спектру зображення: світло; власна тінь вертикальна; власна тінь горизонтальна; падаюча тінь.

Подібні евристичні методи та прийоми допомагають студентам усвідомити сутність зображення об'ємних предметів, засвоїти правила світлотонального рисунку, виключити випадки хаотичного перемальювання відтінків тону предметів. *Критерії світ-*

лотональної образотворчої грамотності: композиційна гармонія світла й тіні; оптимальність світлотональних відношень; виразність контрастів; передача фактури й матеріальності предметів.

За подібними принципами у образотворчій підготовці вирішуються проблемні задачі кольорового моделювання, що забезпечує формування професійної грамотності студентів у сфері сприйняття і відтворення багатства кольорового середовища. Основою є первинний художній досвід студентів, чутливість до гармонії та краси кольору у природі та художніх творах, що доповнюється науковими законами теорії кольору та культурологічними знаннями про роль кольору у художній культурі людства (історична символіка кольору, національні та регіональні колірні традиції, колористичні пошуки митців минулого і сучасності). *Критерії колористичної образотворчої грамотності*: розуміння закономірностей дії кольору у мистецтві; знання принципів кольорової гармонії; взаємозв'язок поліхромії та структури об'ємно-просторової форми; рівень практичних умінь кольорової графіки.

Спільним для всіх видів творчості архітектора є *евристичний метод образного пошуку*, який практично втілює знання психологічних закономірностей емоційно-естетичного сприйняття форми та кольору. Умовою є розуміння асоціативності, символічності художньої форми, знання художніх національних традицій та історичних прикладів художніх рішень, умінь особистісного співпереживання у сприйнятті і розумінні мистецьких творів. Зважаючи на те, що образні асоціації в архітектурі є важливим засобом художнього моделювання, студенти повинні засвоїти принципи створення художнього образу, пізнати сутність рефлексії почуттів у різних видах мистецтва. Завдання архітектурного спрямування слід більшою мірою орієнтувати на розвиток образного мислення, привчати студентів до свідомого вирішення

найсуттєвіших емоційних ознак архітектурної форми – це можуть бути клаузури, рисунки по пам'яті, за уявою, архітектурні ескізи, які супроводжують весь хід проектування. Критерії *образотворчої образної грамотності* студентів-архітекторів: генерування художнього образу та його виразна репрезентація; уміння образного узагальнення та стилізації форм; емоційна відповідність змісту і пластики форми.

У результаті реалізації розглянутих проблемних методів студенти набувають умінь самостійно зображувати просторові, об'ємні моделі та структури у процесі рисування з натури; розрізняти та застосовувати закономірності та прийоми реалістичної, конструктивно-аналітичної та абстрактної систем зображення; конструювати, уявляти та зображати складні та за пластикою об'єми, форми і простори; виявляти якісно вагомі композиційні властивості об'єктів засобами рисування та живопису; розуміти та відтворювати стильові та образні характеристики художніх об'єктів.

Висновки. У архітектурній освіті образотворча підготовка об'єктивно має професійно орієнтований характер, що актуалізує проблеми розвитку просторової уяви, конструктивного та образного художнього мислення, композиційного сприйняття дійсності, зорової пам'яті, візуальної культури та образотворчої компетентності студента. Ці задачі вирішуються шляхом запровадження комплексу проблемних педагогічних методів формування образотворчої грамотності, які складатимуть міцну основу професіоналізму архітектора, готуватимуть його до продуктивного виконання виробничих обов'язків та формування власного творчого методу.

Задачею подальшого дослідження є більш детальне опрацювання методики викладання образотворчих дисциплін у взаємозв'язку із задачами архітектурного проектування та цілями творчого розвитку особистості майбутнього фахівця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архитектурный рисунок: инновационные технологии обучения: учеб. пособие / [ред.-сост. Е.И. Прокофьев]. – Казань: Изд-во КУ, 2008. – 306 с.
2. Ли Н.Г. Основы учебного академического рисунка / Ли Н.Г. – М.: ЭКСМО-ПРЕСС, 2004. – 480 с.
3. Мелодинский Д.Л. Школа архитектурно-дизайнерского формообразования: учеб. пособие /

Мелодинский Д.Л. – М.: Архитектура-С, 2004. – 312 с.

4. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва / Падалка Г.М. – К.: Освіта України, 2008 – 274 с.

5. Ростовцев Н.Н. История методов обучения рисованию: русская и советская школы рисунка / Ростовцев Н.Н. – М.: Просвещение, 1982. – 240 с.

Подано до редакції 22.03.13